

75

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN YETMİŞBES YILI

OSMANLI DEVLETİ'NİN

700

700. KURULUŞ YIL DÖNÜMÜ

Taşpınar

Osmanlı Devleti

Taşpınar

Yıl : I Sayı : I Ekim 1999

I. Sayı Afyon Valiliği'nce
bastırılmıştır.

Sahibi

Afyon Belediyesi Adına
Hayrettin BARUT
Afyon Belediye Başkanı

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Mehmet SARLIK
Afyon Belediyesi
Basın Yayın Müdürü

Yayın Kurulu

Yusuf ILGAR
Hüseyin ŞENŞAŞTIMOĞLU
Ali HELVACIOĞLU
Niyazi İPLİKÇIOĞLU

İdare Yeri

Afyon Belediyesi
Basın Yayın Müdürlüğü
Tel.: 0(272) 212 09 61
Fax: 0(272) 212 09 61

Yayına Hazırlayan

T.C. AFYON VALİLİĞİ
İl Turizm Müdürlüğü

4000 adet bastırılmıştır.

* * *

DİZGİ-BASKI

SEDA

Basın&Tamtım Hizmetleri

San. ve Tic. Ltd. Şti.

Uzun Çarşı

Kızılay Binası Kat:2

AFYON

Tel.: (0.272) 212 17 00

212 59 74

e-mail: sedaofset@turk.net

www.sedaofset.com.tr

İÇİNDEKİLER

<u>KONULAR</u>	<u>Sahife</u>
Yayın İlkeleri	2
Başlarken	3
Yeni Bir Armağan	5
Sunuş	7
Dünkü Taşpınar	8
Taşpınar'ın Düşündürdükleri Yahut Tarihin Süzgecinde Afyonkarahisar	12
Afyon'daki Karaçay-Balkar Türklerinin Kökleri	15
Ölümünün 40.Yılında Edip Ali Bakı ve "Beşkızlar"	20
Afyonkarahisar Kültür Meseleleri ve Yok Olan Külliyeler	23
Afyonkarahisar Din Bilginlerinden Şeyh Recep Efendi'nin Terekesinde Yer Alan Kitaplar	33
Gedik Ahmet Paşa Vakfiyesi	38
Türk Aile Yapısı	43
Ekonomik Kalkınmada Afyon İli'nin Yeri	53
Osmanlı Dönemi'nde Afyonkarahisar'da Ticari Hayat	56
İstiklal Savaşı'nda Afyon	62

* * *

İl Turizm Müdürlüğü

Tel.: (272) 213 54 47 - 214 12 21

Turizm Danışma : (272) 215 65 25

Faks : (272) 213 26 23

AFYONKARAHISAR DİN BİLGİNLERİNDEN ŞEYH RECEB EFENDİ'NİN TEREKESİNDE YER ALAN KİTAPLAR

Özer KÜPELİ*

Kitaplar, değerini bilenler için hiç şüphesiz gündelik hayatın en önemli gereçlerinden olup, insanın her zaman en iyi dostu olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte bilim ve kültürün korunmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında kitapların rolü çok büyüktür.

Türk tarihinin diğer devirlerinde olduğu gibi Osmanlılarda bilhassa ilk zamanlarda kitapların yazımına ve korunmasına gereken önemi vermişler, medreselerde bulunan kütüphanelere ilaveten büyük imaret siteleri içerisinde de kütüphaneler kurmuşlar, buralara kitaplar vakfetmişler ve böylece kitapları korumaya almışlardır. Bunların dışında tekke ve dergahlarda da tarikat şeyhlerinin, dervişlerin ve tarikata mensup olanların vakfettikleri, bağışladıklarıyla kitaplıklar oluşturulmuş ve burardan ilgilenen herkesin istifade etmesine olanak sağlanmıştır¹. Ancak tarihi süreç içerisinde yangın, geçmişte yağma, eskiye ilgisizlik gibi bir takım sebeplerle bu kütüphane ve kitaplıklarda toplanmış kitaplardan pek azı günümüze ulaşmıştır. Buna rağmen ülkemiz dünyada yazma koleksiyonlarının zenginliği açısından ilk sırada gelmektedir². Bunun yanı sıra çeşitli sebeplerle günümüze ulaşamayan isimlerini dahi bilmediğimiz kitapların sayısı da küçümsenmeyecek kadar çoktur. İşte bu kitaplardan hiç olmazsa bir kısmının adını Osmanlı devrine ait şerhiye sicillerinden istifadeyle tespit etmek mümkün olmaktadır.

Şerhiye sicilleri, Osmanlı devrinde mahkeme kayıtlarının tutulduğu defterler olup bu defterlere, kadının kendi salahiyet bölgesi³ içerisinde meydana gelen hadiseler kaydedilmiştir. İdari, askeri, ekonomik, sosyal ve kültürel bir çok konu bu hadiseler dahilinde çeşitli isimlerle defterlerde kayıtlı bulunmaktadır⁴.

Şerhiye sicillerine değişik isimlerle kaydedilen vesikalar içinde ise bilhassa sosyal ekonomik

tarih açısından en önemli olanları tereke, kassam veya muhalefat defteri olarak bilinen kayıtlardır. Bu kayıtlarda, ölen kimsenin tüm mal varlığı fiyatı, cinsi ve adediyle yer almakta, toplam mal varlığından borçlar, vergiler ve masraflar düşüldükten sonra kalan tutarın şer'î usule göre varislere taksimi bulunmaktadır⁵.

Bu defterlere ölen kişinin her şeyi, varsa kitapları da yazılmaktadır. Bu bakımdan bu defterlerde yer alan kitap isimleri kültür ve bilim tarihçileri için büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu listeler sayesinde insanların hangi kitapları okudukları, kitapların fiyatları, bunların kişinin alım gücüyle ilişkisini tespit etmek yanında, günümüze ulaşamamış kitapların isimlerini belirlemek ve bunların kataloglarda yer almasını sağlamak mümkündür.

Bu babda, XVII. yüzyıl Afyonkarahisar'ında yaşayan din bilginlerinden birinin terekesinde yer alan ve 127 adet olan kitap listesi incelememize konu teşkil etmiştir. Böylece bir din bilgininin evinde hangi kitapları bulundurduğu, fiyatlarının ne olduğu, kitap fiyatlarının kişinin geliriyle oranısı ortaya koyulabilecektir.

Söz konusu kitaplar, XVII. yüzyıl sonlarında Afyonkarahisar'da, Osmanlı devrindeki adıyla Karahisar-ı Sahib Kazası'nda vaiz olarak görev yapan Şeyh Receb Efendi'nin terekesinde yer almaktadır⁶.

Şeyh Receb Efendi'nin doğum tarihi belli değildir. Kendisi, muhalefatı 24 Ramazan 1111 (16 Mart 1700) tarihinde kayda geçirildiği için bu tarihten biraz önce vefat etmiş olmalıdır. Kendisine rastladığımız kayıtlardan babasının adının Ahmet Dede⁷ olduğunu öğrendiğimiz Şeyh Receb Efendi'nin hacca gittiği, ilk hanımının muhtemelen vefatı üzerine ikinci defa evlendiği ve ilk hanımından bir erkek, ikinci hanımından da dört kızının olduğu anlaşılmaktadır.

Kendisinin vaizlik yaptığı ve şehrin ileri gelenlerinden biri olduğu "fahtü'sşüüh" unvanından ve şeriyeye sicillerinde önemli davalarda şuhudü'l-hal olarak en başta yer almasından anlaşılmalıdır*. Bununla birlikte Şeyh Receb Efendi'nin hangi camide vaizlik görevini ifa ettiğine dair bir bilgimiz yoktur. Ancak kendisinin Kahil Mahallesi'nde ikamet etmesi bu mahallelerde veya yakın mahallelerde bulunan camilerden birinde vaizlik yaptığını akla getirmektedir.

Şeyh Receb Efendi'nin muhalefatına gelince tüm mal varlığının toplamı 3400 kuruştur. Bunun;

354 kuruşluk kısmını kitapları;

1765 kuruşluk kısmını bir oda, bir bab ev, bir bahçe, iki bab debbağhane, bir debbağhane odası, biri işler, üçü harabe olmak üzere dört debbağhane hissesi, bir bab semerci dükkânı, bir bab kuyumcu dükkânı, iki bab yağhaneden müteşekkil emlaklarının değerleri,

1281 kuruşluk kısmını da kalan eşyaları oluşturmaktadır.

Bu miktardan 434 kuruş tutan masraflar düşüldükten sonra kalan 2966 kuruş hanımı, oğlu ve dört kızı arasında şer'i usule göre paylaştırılmıştır.

Receb Efendi'nin toplam mal varlığının % 10,4'ünü kitapları, % 51,9'unu emlakleri ve % 37,7'sini de geri kalan eşyalarının kıymetleri teşkil etmektedir.

Şeyh Receb Efendi'nin vefatından birkaç yıl sonra 1706 yılı başlarında ikinci hanımı Emine Hanım da vefat etmiştir". Bunun üzerine Receb Efendi'nin ilk hanımından olan oğlu Salih'in vesaleti Şeyh Eyüb Efendi'ye geçmiş," Eyüb Efendi

kendisi ve Salih için nafaka ve kisve baha talebinde bulununca,¹² Şeyh Receb'in Salih'e intikal eden veresesi tekrar tahrir edilmiş ve kitapların bir kısmı burada bir daha kaydedilmiştir¹³.

Şeyh Receb Efendi'nin kitaplarına gelince bu kitaplar genelde bir din adamının sahip olabileceği nitelikte kitaplardır. Nitekim kitaplar; Kur'an ilimleri, hadis, tefsir, kelam, fıkıh, mantık, belâgat, edebiyat, gramer gibi konularda yoğunluk kazanmıştır. Bunun yanısıra listede bir tarih, iki de hekim kitabı bulunmaktadır. Hepsi yazma olan eserler kaydedilirken yazar adı belirtilmemiş, kitaplar bilinen yaygın isimleriyle listeye yazılmıştır. Bu nedenle yazarı ve müellifi belli olmayan bu eserler hakkında ayrıntılı bilgi edinebilmek mümkün değildir.

Kitapların akıbetine gelince bu konuda herhangi net bir fikrimiz yoktur. Bu kadar kitaba sahip ve üstelik bir din adamı olan Receb Efendi'nin kitaplarını sahipsiz bırakabileceğini düşünmek pek mümkün değildir. Ancak tüm aramalarımıza rağmen kitapların durumuyla ilgili bir vakfiyename vb. vesikaya rastlayamadık. Lakin daha sonraları XIX. yüzyılda kurulan ve 160 kitabı olduğu bilinen Receb Efendi Kütüphanesi'nin¹⁴ sonradan Gedik Ahmed Paşa Kütüphanesi'ne aktarılan kitaplarını, aynı kütüphanenin demirbaş kayıtlarından incelediğimizde, kitapların pek çoğunun Receb Efendi'nin kitaplarıyla aynı olduğu, üstelik demirbaş listesine Receb Efendi'nin muhalefat listesinde yazılı isimleriyle kaydedildiği göze çarpmaktadır. Bu durumda Receb Efendi'nin soyundan gelenlerin bu kütüphaneyi kurdukları düşünülebilir. Ama bu konuda da kesin bir bilgimiz olmadığı için net bir şey söylemek mümkün değildir.

* Uzman, AKÜ Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırma ve Uygulama Merkezi.

1- Suraiya Faroqi, Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla, (trc. Elif Kılıç), 2.b., Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1998, s. 201-204.

2- Ramazan Şeşen, "Türkiye'deki Yazma Koleksiyonları ve Bunların Kataloglarının Neşredilmesi", Tarih Enstitüsü Dergisi, nr. 35, (İstanbul 1994), s. 1; Abdülkerim Abdülkadiroğlu, "Değerlerini Bilmediğimiz Elyazmaları ve Nadir Eserler", Güncel Yazılar, Ankara 1997, s. 312.

3- Kadıların salâhiyet bölgeleri şu şekilde ifade edilmiştir: "Kadıların kaza/hukuk daireleri kadılık, günümüz tabiri ile kazalardır. Kaza, kadının görev yaptığı yer anlamında olup günümüzde, idari bakımdan akla gelen anlamı ile bir değildir. Bir başka deyişle, kadılık, bir kadının görev mıntıkası, genellikle Selçuklu devrinde bir subaşılığı, günümüz tabiriyle bir vilayeti içine alabiliyordu.", bkz. Tuncer Baykara, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Gi-

riş I, Anadolu'nun İdari Taksimatı, Türk Kültürünü Araştırma Enst. Yay., Ankara 1988, s. 215

4- Şer'iye sicillerinin önemi hakkında bkz. Mehmet İpşirli, "Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Şer'iye Sicilleri", Tarih ve Sosyoloji Semineri, İÜ Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1991; Rifat Özdemir, "Şer'iye Sicillerinin Sosyo-Ekonomik Tarih ve Halk Kültürü Açısından Önemi", Seyyid Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Tebliğler, İnönü Üniversitesi Yay., İstanbul 1987; Ahmed Akgündüz, Şer'iye Sicilleri, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., I, İstanbul 1988; II, İstanbul 1989.

5- Tereke, metrukat, kassam ve muhalefat defterleri üzerine yapılan çalışmalara dair bkz. Ömer Lütli Baran, "Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri 1545-1659", Belgeler, III/5-6, (Ankara 1996); Hüseyin Özdeğer, 1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri, İÜ İktisat Fakültesi Yay., İstanbul 1988; Said Öztürk, Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo—Ekonomik Tahlil), Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 1995.

6- Bu muhalefat kaydı şurada bulunmaktadır; Afyon Şer'iye Sicilleri, 526/88, vrk. 15b-16b.

7- Dede ünvanı bilhassa Mevlevilerde Şeyh namzedi manasına kullanılan bir unvan olduğundan Şeyh Recib Efendi'nin habasının da muhtemelen tarikat ehli olduğu anlaşılmaktadır.

8- Kendisinin şahit olarak bulunduğu tespit ettiğimiz belgeler şunlardır: A.Ş.S., 521/13, A.Ş.S., 521/18, A.Ş.S., 521/125, A.Ş.S., 521/131, A.Ş.S., 521/161, A.Ş.S., 521/125, A.Ş.S., 521/232, A.Ş.S., 521/233, A.Ş.S., 521/248, A.Ş.S., 521/268, A.Ş.S., 521/283, A.Ş.S., 521/302, A.Ş.S., 521/354, A.Ş.S., 521/357, A.Ş.S., 521/360, A.Ş.S., 521/459, A.Ş.S., 521/460, A.Ş.S., 521/461, A.Ş.S., 521/462, A.Ş.S., 521/466, A.Ş.S., 521/469, A.Ş.S., 521/471, A.Ş.S., 522/63, A.Ş.S., 522/65, A.Ş.S., 522/117, A.Ş.S., 522/130, A.Ş.S., 522/153, A.Ş.S., 522/171, A.Ş.S., 523/360, A.Ş.S., 522/454, A.Ş.S., 522/456, A.Ş.S., 522/458, A.Ş.S., 522/478, A.Ş.S., 523/22, A.Ş.S., 523/41, A.Ş.S., 523/51, A.Ş.S., 523/116, A.Ş.S., 523/138, A.Ş.S., 524/20, A.Ş.S., 524/26, A.Ş.S., 524/28, A.Ş.S., 524/70, A.Ş.S., 524/83, A.Ş.S., 524/102, A.Ş.S., 524/134, A.Ş.S., 524/136, A.Ş.S., 524/138, A.Ş.S., 524/143, A.Ş.S., 524/200, A.Ş.S., 524/202, A.Ş.S., 524/205.

9-

10- A.Ş.S., 530/171; Emine Hanım'ın veraseti için bkz. A.Ş.S., 530/177.

11- A.Ş.S., 530/172.

12- A.Ş.S., 530/173.

13- A.Ş.S., 530/178.

14- Süleyman Göçer, Afyon İli Tarihi, II, Afyon Belediyesi Yay., Afyon 1991, s. 88.

Şeyh Receb Efendi'nin Muhallefat Defteri:

Medine-i Karahisar-ı Sahib mahallatından Kahil Mahallesi'nde sakin iken bundan akdem vefat iden eş-Şeyh el-Hac Receb Efendi ibn-i Ahmed müteveffanın veraseti zevce-i metrukesi-Emine bint-i el-Hac Hızır ve sulbi sağır oğlu Salih ve kebire kızları Ümmühan ve Aliye ve Fatıma ve Tayyibe'ye münhasıra olduğu şer'an zahir olduktan sonra muhallefat-ı müteveffa-yı mezburdur ki zikr olunur. Hurrire fi'l-yevmi'r-rabi' ve'l-işrin min-şehr-i Ramazani'l-mübarek li-sene ihda aşer ve mi'ete ve elf.

Şuhudü'l_____hal

es-Şeyh Veli Efendi el-Va'iz	es-Seyyid İlyas Çelebi Seyyid Bayram	el-Hac Mehmed Molla	el-Hac Abdullah bin el-Hac Abdurrezzak	Receb Çelebi bin el-Hac Sinan	Ahmet Çelebi bin Hüseyin Efendi	el-Hac Hasan bin Ahmed Efendi
el-Hac Ali bin Haç Mehmed	El-Hac İbrahim bin el-Hac Mahmud	Mehmed Çelebi bin Haç Süleyman	el-Hac Ebubekir bin Ahmed	Debbağlar Ahi Babası Halil Çelebi	Debbağ Hızır	

Kitabın Adı	Adedi	Fiyatı	Kitabın Adı	Adedi	Fiyatı
(vık. 16a)			Fara'iz-i seyyid	1	5
Kelamullah	2	4	Hafız şerhi	1	2
Kitab-ı harf	1	8	Diba(!)	1	3
Abdülğafur	1	1,5	Mutavassıta	1	1
Fera'iz	1	4	Minyetü'l-musalla	1	2
Şerh-i merah	1	4	Minye	1	3
Erba'a	1	3	Seb'iyat	1	0,5
Seyyid	1	8	Hanbali (!)	1	3
Mecalis-i rumi	1	2	Levayih	1	3
Mecma'ül-bahreyn	1	4	Şerh-i aka'id	1	3
İsam (!)	1	2	nısf Tefsir-i kadı	1	3
Hadis-i erba'in	1	7	Fetayih-i fetva-i mecmu	1	8
Fara'iz-i mecmu'a	1	3	Şihab	1	3
Müşkilatü'l-efvar	3	4	Mantıkü't-tayr Yusuf-Züleyha	1	0,5
Erba'in	1	1	Metn-i fara'iz	1	3
İbn-i şerif	1	9	Tefsir	1	1
Kaside-i burde	1	11	Varidat	1	3
Hümayunname	1	3	Kaside	1	0,5
Selvan (!)	1	4	Hekim Kitabı	1	3
Kitab-ı nahiv	1	0,5	Cevahir	1	3
Mecmu'a	1	0,5	Tevarih	1	8
Kitab-ı mesnevi	1	0,5	Mukaddime	1	2
Kitab-ı mültaka	2	3	Risale	1	2
Harf	1	4	Tecvid	2	1

Cami'ül-esrar	1	0,5	Mecmu'a	1	3
Usul-i menar	1	1,5	Gülistan	1	3
Tezkiretü'l-evliya	1	8 ⁺	Evrak-ı perişan kitab	1	4
Divane niyazı	1	6	Fara'iz	2	8
Mecmu'a	1	5	Menakıb	1	4
Vafiye	1	2	Tuhfeti'l-müluk	1	1
Eşbah	2	2	Mecmu'a	1	3
Kafiye	1	2	Mecmu'a-i Fetava	1	1
Şer'atü'l-İslam	1	3	Meraside	1	6
Hidaye cild	2	2	Cezeri	1	3
Muhtar-ı sahhab	1	1	Şerefü'l-İslam	1	4
Kava'id-i Arab	1	4	Mesnevi	1	6
Cami	2	2,5	Şerh-i fara'iz	1	2
Haşiye-i dürer	1	1,5	Mesnevi	1	6
Cami	1	1	Mutavassıta	1	6
Kaside-i bi-hak (!)	1	7	Mecmu'a	1	2
Risale-i Farisi	1	8	nısf Sadri'ş-şer'i	1	4
Dürer kitabı	1	4	Mecmu'a	2	2
Şerh-i bend-i attar	1	5	Kaside	1	1
Hand (!)	3	1	Hekim kitabı	1	3
Şerh-i muhtasar telhis	2	1,5	Haşiye	1	3
Fakih-i ekber	1	5	Kaside	1	3
Tarikat-ı Muhammediye	1	2,5	Hikaye kitabı	1	3
Telhis	2	-	Nafi'	1	3
İftitah	1	1	Divane	2	3
Tefsir-i Kevaşi	1	3	Vekaye	1	6
Fenari	1	0,5	Maksur	1	3
Tasdikat	1	0,5	Kısas	1	1
Sadrü'ş-şer'iyye	2	1,5	Perişan kitab	1	1
Gülistan	1	3	Mecmu'a	2	2
Mecmu'a	1	2	Metn-i Mesayih	1	6
(vık. 17a)			toplam	127	354
Kadi Mir Hüseyin	1	3			